

АГРОТУРИЗАМ КАО ПОДСТИЦАЈНИ ФАКТОР ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА ВОЈВОДИНЕ

С. Вујовић¹

Апстракт: Радова и писаније на ову тему до сада, у Србији је било веома мало, тако да овај рад између осталог има за циљ подстицање дисциплинарних и интердисциплинарних приступа истраживању Агротуризма, развој теоријске основе Агротуризма, затим, основе за развој критичких приступа изучавању овог туризма, распрострањавање нових приступа, концепата, мрежа и модела који могу бити развијени у изучавању Агротуризма, промоција нових истраживања и сл.

Посебна предност агротуризма Војводине, у односу на све остале делатности, јесте да пружа могућности валоризације свих вредности, како природних тако и антропогених.

Прворазредно питање даљег успешног развоја привреде Војводине, јесте питање обима и начина инвестирања у пољопривреду и туризам. Генијалан модел, стратегија или начин ефикасног повезивања ове две делатности у циљу развоја привреде Војводине, јесте агротуризам.

Кључне речи: туризам, пољопривреда, агротуризам, привреда,

Уместо увода

Судећи по литератури, научним констатацијама теоретичара, пољопривреда од најситнијих до најкрупнијих свера развоја човечанства, представља фундаменталну делатност или полазну основу људског битисања.

Писани трагови сведоче да се привреда, још у древним временима, око 6000.г.п.н.е, заснивала на пољопривреди, сточарству и трговини. У време Грчких градова-држава и Атенског царства, те касније у доба Рима, основна привредна грана и Грчке и Рима била је пољопривреда (J.K.Galbraith, 1995,

---

¹ Др Славољуб Вујовић, доцент, Факултет за економију и менаџмент, Слобомир П Универзитет, Бијељина

7). Познати Британски економиста и свећеник Malthus (Tomas Robert Malthus) раст и опстанак популације, у својим научним анализама, доводио је директно у везу са пољопривредом преко производње средстава за живот-хране.

Сам Аристотел (384-322 п.н.е) у својим делима анализирајући суштинске категорије економије (вредност, размена, расподела и сл.) и етике (морал, моралне норме и начела), никада није доводио у питање темељну позицију пољопривреде. Сличан однос, после Аристотела кроз историју, имали су и познати теоретичари економије Smith, Ricardo, Marx, Keynes, Leontief и др.

Међутим, било је и оних попут Humea (David Hume 1711-1776) који су, говорећи о економском развоју и мануфактурној производњи, стварали недоумице, тврдњама типа »није се могао сетити нити једног одломка ма којега античког аутора у којем би се раст некога града приписивао успостављању мануфактуре«¹. Да ли је у праву? Јесте рад мотиком или плетење џемпера мануфактура, али је и рад на комбајну, или рачунару, или скенеру за магнетну резонанцу у некој клиници, мануфактура на одређени начин, али знатно различита од првих. Значи, у пољопривреди и привредама уопште, људски фактор има незамењиву улогу, али стручан и образован фактор, што потврђује генијалност и визионарство заговорника образовања кадрова за агротуризам у Војводини.

1. Општи приступ

Под утицајем низа различитих фактора и околности, привреда Војводине се налази у процесу трансформације имовинско правних односа. Не у процесу транзиције (како и неки одговорни субјекти кажу), већ у процесу трансформације имовинско-правних односа. Транзиција (обухвата све фундаменталне свере друштва) подразумева корените промене постојећег стања набоље, мада историја бележи и обрнуте ситуације.

По попису 2002. године Војводина је имала укупно 2.031.992 /М-984.942; Ж-1.047.050/ становника, укупна површина 21506 км² /94 становника по 1км²/, и 709957 домаћинстава. Укупно активног становништва било је 912.800; од тога мушкарци 530.197 и жене 382.603; 408.999 лица с личним приходом и 382.603 издржаваних лица. Пољопривредног становништва било је 215.147 свега, од тога 125.506 активног и 89.641 издржаваног. Код демографског фактора Војводине и његовог значаја у развоју агротуризма у будућности, пажњу привлачи кретање природног прираштаја, што је приказано у табели 1.

---

¹ Видети, John Kenneth Galbraith, исти, стр.7.

Табела 1. Кретање природног прираштаја у Војводини

Општине и насеља	1993		2003	
	Укупно	% од ук. броја	Укупно	% од ук. броја
Општине	45	00	45	00
Општине са негат. прир. прираштајем	43	95,6	45	100
Насеља	466	--	467	--
Насеља са негат. прир. прираштајем	353	75,8	411	88
Градска насеља	52	--	52	--
Градс. насеља са нег. прир. прираштајем	38	73,1	50	96,2
Остала насеља	414	--	415	--
Остала насеља са нег. прир. прираштајем	315	76,1	361	87

Извор: Статистички годишњак СРБ 2005.

Табела показује динамику кретања негативног природног прираштаја по Општинама и насељима, у десетогодишњем раздобљу 1993-2003., што је посебно приметно код градских насеља, где се број од 38 градских насеља са негативним природним прираштајем у 1993-ој, попео на 50 или 96,2% односно за 23,10% у 2003-ој години. Структура пада и пораста становништва по типу насеља у Војводини дата је у табели 2.

Табела 2. Насеља, према типу и порасту и паду броја становника, период 1991-2002. година

Насеља	Укупно		Пад броја становника		Пораст броја становника		Без промена бр. становника	
	број	%	свега	%	свега	%	свега	%
Градска	52	100	21	40,4	31	59,6	--	--
Остала	415	100	260	62,7	154	37,1	1	0,2
Укупно	467	100	281	60,2	185	39,6	1	0,2

Извор: Статистички годишњак СРБ 2005.

Туризам као појава у протеклим временима и данас као масовна појава и једна од водећих делатности у свету (по броју учесника и оствареном промету на глобалном нивоу, туризам је на трећем месту) економским интересима у директној је корелацији са пољопривредом. С аспекта здраве исхране и здраве природне средине, тј. исконске животне потребе, преко здравља људи, може се рећи, да је туризам животно завистан од пољопривреде, мада, с друге стране директно или индиректно подстиче просперитет пољопривреде и економије Војводине.

Сам термин–агротуризам-упућује на нераскидиву међузависност туризма и пољопривреде, без обзира да ли је она организована по монофункционалном или профитном моделу. Само значење појма – агротуризам- може се тумачити на више начина. Може се рећи, да агротуризам представља вид туризма усмерен на суштинска питања, здраву исхрану туриста и боравак у здравој средини, кроз интегрални развој пољопривреде, уважавајући аспекте одрживости.

Мултифункционалност и интегрални развој пољопривреде с једне, и хетерогеност захтева или жеља с друге стране (стране туризма), уз имплементацију принципа антропоцентризма и екоцентризма, чине њихову повезаност веома комплексном.

Интердисциплинарна анализа међузависности ове две делатности (више туризма од пољопривреде) профилише агротуризам као цитаделу укупног туризма, која има базу у пољопривреди. Агротуризам усмерава укупан агрокомплекс ка одрживом развоју, производњу здраве хране и њен пласман на тржишту. Неподстиче и подржава само оријентацију туристичких активности ка изворном значењу појма »агро« (грч. agros; lat. ager), већ одрживом интегралном развоју са примарном пољопривредом у средишту. Индиректно преко концепта интегралног развоја пољопривреде туризам се сусреће са низом делатности повезаних са агробизнисом.

»Појмови аграрно (пољопривредно) и рурално (сеоско) предузетништво представљају изведене појмове из литературе и праксе, модела мултифункционалне пољопривреде, односно, интегралног руралног и одрживог развоја пољопривреде и села развијених европских земаља, посебно чланица ЕУ, за који су се ове определиле (Милановић, 2006)».

2. Међузависност пољопривреде и туризма

Природно-географски положај и остали фактори у вези с њим, предодређују пољопривреду и туризам као основне делатности, средишњу вертикалу, носиоце укупног развоја привреде Војводине. Нису ретке

препоруке и размишљања, да су развој руралног туризма и правилан однос човека према природи, један од начина повезивања ове две фундаменталне делатности.

Међутим, *рурални* туризам је само једна од директних пословних корелација ове две делатности, корелација по упутима изворних термина (грч. agros; lat. ager; zatim, lat. rus i ruralis; fr. touriste; eng. touring).

У Мађарској се термин »сеоски туризам« односи само на услуге и активности реализоване на селу, док се у Финској или Хрватској-Истра под руралним туризмом подразумева изнајмљивање старих кућа са могућношћу сопствене припреме хране. Словенци и Холанђани руралним туризмом подразумевају туристичке активности на породичним фармама, док Грци као главни производ руралног туризма наводе услуге преноћишта у традиционалним собама и оброком домаће хране.

Затим, и *екотуризам* са свим позитивним аспектима-инсистирање на очувању или ненарушавању природне средине; бржи темпо развоја (последњих година) у односу на остале традиционалне видове туризма; затим, ангажована средства и приходи (уложена средства у екотуризму за период од пет година 1993 до 1998 на светском нивоу кретала су се од 10 до 20 милиона долара-Williams, A.M, 1988), директно је условљен здравом средином и здравом храном.

У оквиру овога, посебно место имају здрава хетерогена аутохтона флора и фауна Војводине. Правилна и економски исплатива валоризација вредности флоре и фауне у синергијском развоју пољопривреде и туризма, захтева и ангажовање стручног и еколошки образованог кадра. Овај кадар би у сарадњи са локалним становништвом обезбедио очување природне средине, а непосредни боравак туриста у природи би утицао на стварање и продубљивање еколошког начина мишљења, чиме би се дугорочно омогућило ширење правилног односа људи према њиховом окружењу.

«У модерно време `масовног туризма` једна од одредница је: компатибилна интеракција туристичке економије (сви сегменти националне економије) и пољопривреде. Те интеракције су (квантитативно) веома импресивне и (квалитативно) веома битне за развој (Вукићевић, 1979, 25)».

Прворазредно питање даљег успешног развоја привреде Војводине, јесте питање обима и начина инвестирања у пољопривреду и туризам. Генијалан модел, стратегија или начин ефикасног повезивања ове две делатности у циљу развоја привреде Војводине, јесте агротуризам. Концепт јавно-приватног партнерства (посебно када је у питању изградња инфра и

супраструктурних објеката и система неопходних агротуризму)¹ судећи по примерима у свету, имао би посебан значај код инвестицијских улагања у Агротуризам Војводине.

Производња здраве хране решава низ недоумица и проблема окренутих природи, бројних видова туризма (етички, зелени, рурални и одговорни туризам). Вишеструка анализа, с аспекта економије, географије, агрономије и социологије, потврђује здраву храну и воду као примарни елемент развоја предходно наведених видова туризма, истовремено квалификујући их као интегративне сегменте агротуризма.

Концепт одрживости такође подразумева повезивање ове две делатности. Туризам је суштински везан за простор, одржив туризам за одрживи простор, одрживи агротуризам за одрживу пољопривреду, а ова опет за здраву средину-простор. Ове две делатности повезује нераскидива «међуодрживост» преко здраве хране. Здрава храна може се производити у здравој животној средини. Интересне сфере-тачке су да туризам ради на едуковању туриста у смеру агротуризма-здраве хране, здравог живота, с друге стране пољопривреда да ради на одрживом развоју, одрживој пољопривреди. Међузависност, у смислу обостране условљености пољопривреде и туризма, много је јача, дубља и шира, од самог руралног или неког сличног вида туризма.

Није добро у анализи међузависности туризма и пољопривреде, као главну додирну тачку истицати рурални или сеоски туризам. На крају крајева, преко производа за исхрану, преко економских подстицаја, сваки облик туризма у суштини, животно је упућен на пољопривреду. Конгресни туризам, нпр. са свим својим аспектима баз обзира на ком нивоу организован и где (нпр. Швајцарска) преко економских подстицаја директно је завијан од пољопривреде-здраве хране.

---

¹ Код овог модела важно је да приватни партнер преузима на себе ризик пројектовања и градње, затим, рокова и трошкова градње, као и самог функционисања у уговореном року. Влада Јохна Мајор у Британији међу првима примењује овај модел у градњи Британског Велепосланства у Берлину, или подземне железнице у Лондону и сл. Низоземска чак и трансакције у земљишно-књижним секторима ради по овом моделу. У Немачкој се 40% јавних инвестиција ради по моделу јавно-приватног партнерства. Португал и Ирска су моделом јавно-приватног партнерства изградили већи део инфраструктуре.

3. Утицаји туризма на економски развој Војводине

Квалитативно и квантитативно вредновање међузависности и повезаности ове две делатности може се утврђивати анализом обостраних утицаја.

Као директни, испољавају се следећи утицаји туризма на пољопривреду: ваћа производња и већи пласман пољопривредних производа, веће зараде запослених, нова радна места, развој неразвијених и слабо развијених подручја, заустављање иселавања из појединих општина због недостатка посла, подстицај природног прираштаја становништва, величина покраинског и националног дохода и његова прерасподела.

Туризам преко индиректних економских утицаја/подстицаја на пољопривреду, индиректно подстиче низ осталих делатности и сегмената економског система: укључивање привреде у међународну поделу рада, опште привредни и културни развој, социјална и пензиона политика, и сл.

Директни утицаји пољопривреде на туризам испољавају се кроз понуду здраве хране, повећање туристичке потрошње, упознавање туриста са културним и традиционалним¹ вредностима (те комерцијални ефекат и по овом основу), боравак у здравој природној средини и тсл.

Као посебан значај агротуризма и његову предност у односу на све остале облике туризма, може се навести његов несезонски карактер, тј. функционалност 365 дана.

Међутим, вишеструки или мултипликативни ефекти агротуризма на економски развој Војводине, могу се сагледати посредством туристичке потрошње. Анализе и истраживања у свету, примене теорије мултипликатора у туризму, показују да новац остварен продајом туристичких услуга страним туристима, циркулише у привреди земље домаћина, правећи додатне ефекте за привреду, чак у 13 до 14 трансакција, пре него нестане посредством увоза производа или услуга из те земље (Clement, 1961). Теоријске аспекте «мултипликатора»² тј. мултипликативних ефеката туризма на привреду, Clement је образлагао на примеру седамнаест земаља Пацифика и Блиског истока. Овај аутор истиче, да приходи одстварени продајом услуга и роба страним туристима, у току једне године прођу 5-6 трансакција, да се обрну 3 до 3,5 пута.

---

¹ Традиција је најлепши избор из прошлости-Martin Hajdeger, филозоф XX века.

² Основне аспекте мултипликатора у Економији науци, појашњава чувени нобеловац Paul Samuelson 1939. године, мада је енглеz Kahn, R.F., раније, још 1931. говорио о улози мултипликатора у Економији, што је и Keynes, J.M., касније образлагао.

Коефицијент мултипликације, који показује број обрта прихода од страних туриста у току једне године, директно зависи од нивоа привредне развијености домаће привреде, тј. од величине увоза за задовољење потреба страних туриста, креће се од 3,2 до 4,3 мада може бити и већи. Значи да приходи остварени од иностраног туризма у току једне године 3,2 до 4,3 пута додатно утичу на привреду Војводине. Јасно је да постоје разлике између појединих региона и земаља због утицаја разних фактора.

Када је реч о увозу роба за задовољење потреба туриста, Војводина има изузетне погодности-има здраву храну и здраву животну средину, богато културно-историјско наслеђе, значи, упућена је на минималан увоз по овом основу. Пракса у свету, да економски развијене земље, на бази сопствене производње обезбеђују подмирење већег обима туристичке тражње, да се њихов увоз у односу на извоз налази у релативно повољнијем положају, због чега и имају много већи коефицијент мултипликације од неразвијених земаља, почиње да се мења, управо због здраве хране и здраве животне средине.

Добро је подсетити да се коефицијент мултипликације, динамички посматрано, мења са променама или под утицајем објективних услова. Значи, било би погрешно ако би се на дужи временски период, у истраживањима и пројектовању, полазило од непромењеног коефицијента мултипликације агротуризма за привреду Војводине. Промене зависе, пре свега, од динамике привредног развоја Војводине, као и од обима извоза и увоза, посебно оних производа који директно или индиректно учествују у подмирењу потреба страних туриста. Већ је предходно истакнуто да Војводина може минимизирати увоз производа неопходних за задовољење туристичке потрошње. Даље, на коефицијент мултипликације, утиче обим издатака становништва Војводине за путовања у иностранство, као и укупна новчана маса која се извлачи из промета и депонује као лична штедња грађана. Ова последња карактеристика је типична за туризам. Ради се о томе да приватна домаћинства (која учествују у задовољењу потреба страних туриста) један део оствареног прихода од страних туриста (недозвољено наплаћују у инострану валути) извлаче из промета и задржавају у облику кућне штедње. Због тога, приликом утврђивања мултипликативних ефеката прихода од страних туриста, у конкретним анализама у Војводини, треба узети у обзир само укупан износ издатака (за увезене производе и плаћене услуге) који служе директно за задовољење потреба страних туриста, јер по том основу долази до одлива девиза из земље, као и повлачења девизних средстава из промета од стране локалног становништва у облику личне штедње девиза или њиховог изношења у иностранство.

У анализи ефеката агротуризма на привреду Војводине треба укључити и издатке привреде Војводине по основу путовања њеног становништва у иностранство, јер и тада долази до одлива дохотка исто као кад је реч о увозу производа и услуга. Ово последње треба посебно посматрати, тј. одвојити од разматрања мултипликативних утицаја прихода од страних туриста на економију Војводине.

Дефинисање мултипликативних ефеката агротуризма на привреду Војводине, захтева и анализу структуре туристичке потрошње. Ако предпоставимо да је потрошња туристе из Анголе у Новом Саду износила 1000\$ и то на: смештај, исхрану и пиће, куповину, издатке за посете и забаве и превоз у локалу, можемо сагледати комплексност утицаја потрошње овог туристе, од 1000 \$, од момента потрошње до њеног нестанка из промета.

Структура ове туристичке потрошње, без торшкова за саобраћај, послужит ће као основа даље пројекције, табела 1.

Полазећи од наведене структуре, износ од 1000 долара потрошње туристе из Анголе у Новом Саду, подељен је на бази наведене структуре туристичке потрошње. На основу тога даље ће се анализирати појединачне ставке у наведеној структури, као што су: смештај, исхрана и пиће; куповина; издаци за разгледање и забаву; локални транспорт и остало. Детаљна анализа трошкова по овим ставакама, кроз пет трансакција у току једне године, показује сву комплексност економских ефеката и односа који се успостављају од момента плаћања туристичких услуга од стране туристе до трајног нестанка једног дела новчане масе из промета.

Детаљном анализом пројектоване потрошње туристе из Анголе по наведеној структури, добија се потпун увид у број операција које настају у међусобном подмирењу обавеза, плаћањима која су иницирана туристичком потрошњом и допунским ефектима који настају за привреду Војводине у целини (Clement, 1961, 19-23). Закључак, на бази детаљне анализе пројектоване потрошње од 1000\$, по појединим елементима њене структуре, у току једне године, изгледа као у табели 3. (Clement, 1961, 24).

Даби се схватила суштина ефеката пројектоване потрошње, даје се објашњење за укупни износ свих категорија у временском периоду од годину дана, где је туристичка потрошња од 1000 долара прошла кроз укупно пет трансакција.

Табела 3. Процена годишњег обрта (по категоријама) износа од 1000 долара туристичке потрошње

Категорија потрошње	Трансакције у УСД					Укупни издаци	Годишњи обрт /\$
	прва	друга	трећа	четврта	пета		
Смештај	250	250	178.00	120.00	64.50	854.50	3.42
Исхрана и пиће	320	320	211.00	137.00	63.50	1051.50	3.28
Куповина	250	250	149.00	89.50	48.50	787.00	3.15
Разгледање и забава	100	100	70.50	41.00	25.00	336.50	3.30
Локални транспорт	50	50	29.00	16.50	7.50	153.00	3.06
Остало	30	30	16.50	9.00	4.50	90.00	3.00
УКУПНО:	1000	1000	654.00	405.00	213.50	3.272.50	3.27
Додатне трансакције (од 6-13)							
Све категорије						212.10	3.48
Укупно свих 13 транс						3.483,60	

Туриста из Анголе за све услуге платио је укупно 1000 долара. То је евидентирано у оквиру прве трансакције и дато по појединим категоријама структуре туристичке потрошње. У другој трансакцији почиње потрошња поменутог износа са становишта привреде Војводине. Међутим, у овој трансакцији не долази до “нестанка” једног дела из промета, са становишта привреде Војводине. Трећа трансакција условљава повлачење из промета износа од 346 долара (овај износ напустио је привреду Војводине), али се још увек у циркулацији налази износ од 654 долара. У четвртој трансакцији још 249 долара напушта привреду Војводине, а у циркулацији остаје 405 долара. Пета трансакција условљава повлачење даљих 191,50 долара из промета, кроз плаћања по основу увоза и сл., тако да у циркулацији остаје износ од 213,50 долара. После ове трансакције види се да је туристичка потрошња од 1000 долара у току једне године подстакла укупне ефекте у привреди Војводине у износу од 3.272,50 долара, тј. првобитни износ се обрнуо у тој години 3,27 пута. Пратећи даљи ток првобитних хиљаду долара туристичке потрошње, долазимо до закључка да је тек после 13 трансакције у промету остало свега 80 центи, тј. да је тек тада практично првобитно наплаћених 1000 долара “нестало”, са становишта ефеката на привреду Војводине. Анализа свих 13 трансакција доводи до закључка-укупни ефекат туристичке потрошње од 1000 долара на привреду Војводине износио је укупно 3.484,60 долара, тј. првобитни износ од 1000 долара обрнуо се 3,48 пута пре него што је нестало.

Динамика мултипликативних ефеката агротуризма на економски развој Војводине била би импозантна под следећим претпоставкама:

- што већи број производа за исхрану туриста, пиће и друге робе да буду домаћег порекла;
- транспортна средства и опрема, који служе за превоз страних туриста, као и гориво, обезбедити из увоза;
- производи које купује локално становништво (одећа и остала трајна добра) настојати да буду домаћег порекла;
- смањити све активности које условљавају “одлив” остварених девиза од страних туриста у иностранство (улагања инвестиционих средстава у иностранству, улагање новчаних средстава у облику штедње у иностранству и сл.).

Могућности економије Војводине знатно се смањују због одлива девиза по напред поменутих основама и у том случају је обрт од прихода од страних туриста мањи у економији Војводине, затим, број годишњих трансакција циркулације новца примљеног од страних туриста, за све категорије, је доста мањи, испод 5 пута. У неким земљама број ових трансакција иде и до 13, пре него што новац напусти привреду земље, али и у тим случајевима, после пете трансакције ефекти за привреду земље су релативно мали од даљих трансакција. У неким случајевима, за време чак четрнаесте или петнаесте трансакције, у циркулацији примљеног новца од туриста, запажа се да је првобитни новац практично напустио привреду земље и ефекти су тако мали да не заслужују пажњу са становишта анализе мултипликативних ефеката туризма на привреду.

У овом конкретном случају, једноставнијем и научно поткрепљеном схватању, пројектоване анализе мултипликативних ефеката агротуризма на привреду Војводине, допринео је Самулсонов модел за утврђивање мултипликативних ефеката.

$$K = \frac{1}{1 - \frac{C}{Y}}$$

Овде се види да коефицијент мултипликације зависи од односа између “промена у потрошњи” (C) и “промена у доходу” (Y), што је посебно важно за агротуризам. У туризму ово значи, да се износ који страни туристи утроше у земљи коју посећују може означити као “промена у доходу”, док “промене у потрошњи” представљају само један део промена у доходу, који се може означити као “гранична склоност потрошњи”.

Примена коефицијената мултипликације узимајући у обзир поменути пример туристе из Анголе, од 1000 долара могла би да се објасни на следећи начин:

Износ од 1000 долара, који је туриста потрошио јесте противвредност услуга које он користи (смештај, исхрана, куповина робе, комуналне услуге и слично). У економији Војводине не долази до потрошње све док туриста не плати наведене услуге. Потрошња у привреди Војводине, почиње тек у другој трансакцији и наставља се кроз наредне три трансакције у току једне године, односно закључно са тринаестом трансакцијом, када првобитни новац који је утрошио страни туриста напушта привреду Војводине. Као што је наведено, туриста је потрошио хиљаду долара у првој трансакцији. Остатак, тј. износ од 2272 долара утрошило је становништво Војводине у наредне четири трансакције за једну годину дана. Ова последња цифра представља “промену у потрошњи”, карактеристичну за примену поменуте теорије мултипликатора.

На основу предходно наведеног, на бази општег обрасца мултипликације може се утврдити коефицијент мултипликације агротуризма у привреди Војводине:

$$K = \frac{1}{1 - \frac{2272,5(\text{промена у потрошњи} - S)}{3272,5(\text{промена у дохотку} - Y)}}$$

Овај коефицијент одговара коефицијенту који је добијен на бази претходно наведених пројекција, а показује да се новац који је страни туриста утрошио у износу од 1000 долара, циркулишући у току године, кроз привреду Војводине, обрнуо 3,27 пута и произвео допунске ефекте на економију у износу од 3272 долара. То даље значи да је потрошња од једног долара страног туристе у Војводини у току године креирала 3,27 долара укупног друштвеног производа.

У предходној табели, као основ за утврђивање коефицијента мултипликације, колона која означава “укупне издатке” (3272,5) може да се изједначи са “променама у дохотку”, а укупни издаци умањени за износ дат у колони један (који означава износ новца који је страни туриста платио за извршене услуге) са “променама у потрошњи” (3272,5 – 1000 = 2272,5).

Предходни подаци омогућавају да се утврди и “гранична склоност потрошњи” у датом случају. Ако се стави у однос износ “промена у потрошњи” (2272,5) према износу “промена у дохотку” (3272,5), добија се “гранична стопа склоности потрошње” од 69,4%.

Самуелсонова теорија мултипликатора је у овом случају примењена и у области агротуризма Војводине.

Наведени пример омогућава сагледавање и мултипликативних фискалних прихода од туристичке потрошње, по основу тахи које туристи плаћају

Анализа предходног примера показује да се од укупног дохотка од 3272 долара, који је креиран туристичком потрошњом од 1000 долара, 10% или око 320 долара односи на плаћање такси покрајини-држави, што је посебно значајно са становишта утврђивања покрајинског-државног буџета за обезбеђење финансирања националног програма пропаганде и унапређења развоја агротуризма. Дакле, несмеју се заборављати свеобухватни ефекти које агротуризам ствара у привреди Војводине, као и непосредну корист коју има буџет Покрајине.

Код утврђивања мултипликативних ефеката агротуризма, назаобилазни су и утицаји туризма на запосленост становништва. Неке анализе мултипликативних ефеката туризма на привреду, у Енглеској, показује да се коефицијент мултипликације прихода од иностраног туризма на запосленост становништва креће негде између 2 и 3., (www.Apecsec.org.sg и www.igunet.org).

Поред анализираних теорија мултипликатора, код утицаја туризма на привреду, посебан значај има и међусекторска анализа или инпут-оутпут анализа.

У задовољавању потреба страних туриста учествује већи број привредних делатности, које сачињавају туристичку привреду (саобраћај, трговина, угоститељство итд.) и у којима се реализује већи део туристичке потрошње (пансионска и ванпансионска), што је показала и структура те потрошње у наведеној табели по узору на Цлементу. Преко ових делатности се првенствено испољава утицај туризма на остале привредне делатности¹.

---

¹ Без обзира на методе и труд, немогуће је све ефекте или приходе од туризма у некој дестинацији евидентирати. Нпр. Туристу из Анголе у обиласку Сремских Карловаца заболи зуб, он сврати у неку приватну ординацију, стоматолог му реши проблем и наплати 20 евра. Не евидентира 20 евра нигде, или ко зна да ли му је уопште узео 20 евра, можда се радило о ињекцији 5 евра, можда му је узео и 50 евра. У сваком случају, без обзира колико му је узео, новац је остао у С. Карловцима-у Војводини.

Закључак

Агротуризам поред низа питања из подручја туризма и пољопривреде, имплицира бројна питања и услове из подручја екологије. Ту је веома важна улога државе. Стратегија одрживог развоја у Србији, започета 2003. требала би дефинисати низ питања из ових области!?. Стратегија развоја туризма Србије до 2015. године, као вођица, нажалост, нигде, чак и непомиње агротуризам. Закон и Стратегије развоја, морају бити дефинисане тако да буду оквир и путоказ развоју туризма уопште и посебно агротуризма као цитаделе развоја укупног туризма и привреде. Влада мора дефинисати инструменте да се реализује мониторинг чинилаца животне средине који обезбеђују услове за производњу здраве хране.

Посебна предност агротуризма Војводине, у односу на све остале делатности, јесте да пружа могућности валоризације свих вредности, како природних тако и антропогених. Њихово стављање у функцију економског развоја-старих напуштених кућа, салаша, сојеница и итд. Примера ради, у Истри цена једнодневног боравка у старој напуштеној кући креће се од 250 до 500 евра, (Уравић, 2005).

Радова и писаније на ову тему до сада, у Србији је било веома мало, тако да овај рад између осталог има за циљ подстицање дисциплинарних и интердисциплинарних приступа истраживању Агротуризма, развој теоријске онове Агротуризма, затим, основе за развој критичких приступа изучавању овог туризма, распрострањавање нових приступа, концепата, мрежа и модела који могу бити развијени у изучавању Агротуризма, промоција нових истраживања и сл.

Литература

1. Clement, H.G., (1961), *The Future of Tourism in Pacific and Far East*, Washington.
2. John Kenneth Galbraith (1995), *Економија у перспективи-Критичка повијест*, Мате, Загреб.
3. Kahn, R. F., *The Relation of Home Investment to Unemployment*, *Economic Journal*, June, 1931.
4. Милановић, Р. *Аграрно и рурално предузетништво у агробизнису Србије и европским интеграцијама-Економика пољопривреде*, бр.2/2006.
5. Thomas Robert Malthus (1890), *An Essay on the Principle of Population*, *šesto izdanje*, London, Ward, Lock.

6. Уравић, Л., (2005), Маркетинг агротуризма Хрватске и Истре, Турузам, бр. 9. ПМФ, Нови Сад.
7. Вукићевић, М., (1979), Пословно повезивање пољопривреде и туризма, Туризмологија-Зборник стручних и научних радова, Београд.
8. Williams, A.M (1988), Tourism and Economic Development, London.

Примљено: 10.05.2007.

Одобрено: 28.06.2007.

UDC: 711.3:631.153(497.113)

AGRICULTURE TOURISM AS INCENTIVE FACTOR ECONOMICAL DEVELOPMENT OF VOJVODINA

Slavoljub Vujović, Ph.D.
Faculty of economics and management
Slobomir P University, Bijeljina

Abstract

Jobs and writs at this motive until now to Srbija was very little, so this job between old hed for mark incentive science entrances explorer agriculturetourism, development theoretical base tourismagriculture, than base for development critical entrance study this tourism, propagation new entrance, concept and type wich can will develop in study tourismagriculture, promoter new explorer .

Speciality benefit tourismagriculture of Vojvodina in respect at oll action is olright giv contingency trough oll value natural and warehouse.

High-priest question to successful development economy of Vojvodine is questin space and invest in agriculture and tourism. Good master strategic or master efficiency netting that two action in mark development economy of Vojvodina, is tourism.

Key words: tourism, agriculture, tourismagriculture, economy.

Author's address:

Dr Slavoljub Vujović
Fakultet za ekonomiju i menadžment,
Slobomir P Univerzitet,
Bijeljina
Bosna i Hercegovina